

KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ'NDE ANLATILAN HAYVAN MASALLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

DOÇ. DR. ALİ BERAT ALPTEKİN

Çocuk ve yetişkinler edebiyatında önemli bir yeri olan hayvan masalları veya hikâyeleri bütün dünyada sevilerek anlatılmakta ve okunmaktadır. Çocuktan politikacıya kadar pek çok insanın ilgisini çeken bu masalların dünyada 300 den fazla; Türkiye de ise 30 civarında tipi tespit edilmiştir. Daha önceki yıllarda Anadolu sahasında tespit edilen hayvan masallarının tip ve motif yapısı üzerinde durmuştuk. Sonraki yıllarda, Türk dünyasında (Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan) tespit edilen hayvan masallarını araştırmaya başladık. Bu çalışmalarımıza elbette bağımsızlığının 25. yılını kutlamaya hazırlandığımız Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin masallarını da dahil etmeliydik: Acaba bu genç ve çileli cumhuriyetin masalları üzerinde kimler çalışmıştı? Acaba Türk okuyucusu bunların ne kadarını bir arada bulabiliyordu? Acaba Türk dünyasından derlenen hayvan masallarında ortak özellikler nelerdi? İşte bütün bu soruların cevaplarını bulacağımız güne ulaşabilmek için, bu araştırmamızda, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde tespit edilen hayvan masalları üzerinde duracağız.

Batı dillerinde “animal tales”, “fabl” gibi terimlerle karşılanan hayvan masalları, bütün dünyada olduğu gibi Türk dünyasında da sevilerek anlatılan ve dinlenen metinlerdir. Bu metinler, kısa, nesir ve allegorik olma özellikleriyle diğer masallardan kolaylıkla ayırt edilebilir.

“Bir ahlâk dersi vermek için anlatılan allegorik öykü”¹; “kahramanları hayvanlar olan masallardır”² gibi tariflerle verebileceğimiz bu metinlerin özelliklerini ise şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Hayvan masallarındaki kahramanlar arasında vahşi ve evcil cinsinden pek çok hayvan olabilir.
2. Bu tür masallarda “allegorik” olma özelliğinden dolayı hayvanlar insan gibi konuşur.

1 *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, 15. Cilt, İstanbul (?), 7841.

2 *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Devirler/İsimler/Eserler/Terimler*, 4. Cilt. İstanbul 1981, s.184.

B211.1.1. Konuşan koyun	B211.2.10.Konuşan maymun
B211.1.1.1.Konuşan koç	B211.3.Konuşan kuş
B211.1.2.Konuşan keçi	B211.3.1.Konuşan hindi
B211.1.3.Konuşan at	B211.3.2.Konuşan horoz
B211.1.3.1.Konuşan sığa	B211.3.2.1.Konuşan piliç
B211.1.3.2.Konuşan katır	B211.3.4.Konuşan papağan
B211.1.4. Konuşan domuz	B211.3.6.Konuşan kuzgun
B211.1.5.Konuşan inek	B211.3.7.Konuşan serçe
B211.1.5.1.Konuşan öküz	B211.4.Konuşan böcek
B211.1.5.2.Konuşan buffola	B211.4.1.Konuşan karınca
B211.1.5.3.Konuşan boğa	B211.4.2.Konuşan arı
B211.1.5.5.Konuşan buzağı	B211.6.Konuşan sürüngen
B211.1.6.Konuşan deve	B211.6.1.Konuşan yılan
B211.1.7.Konuşan köpek	B211.7.1.Konuşan kurbağa
B211.1.8.Konuşan kedi	3. Hayvan masallarındaki kahra-
B211.2.1.Konuşan erkek geyik	manlar (hayvanlar) insan gibi konuş-
B211.2.2.Konuşan aslan	manın yanında şarkı da söyleyebilir-
B211.2.2.1.Konuşan kaplan	ler.
B211.2.2.2.Konuşan jaguar	B214.1.2.Şarkı söyleyen domuz
B211.2.3.Konuşan ayı	B214.1.3.Şarkı söyleyen kedi
B211.2.4.Konuşan kurt	B214.1.4.Şarkı söyleyen köpek
B211.2.5.Konuşan tilki	B214.1.5.Şarkı söyleyen aslan
B211.2.6.Konuşan tavşan	B214.1.6.Şarkı söyleyen tilki
B211.2.7.1.Konuşan ayı balığı	B214.1.7.Şarkı söyleyen kurbağa
B211.2.8.Konuşan fare	B214.1.8.Şarkı söyleyen yengeç
B211.2.9.Konuşan sıçan	B214.1.9.Şarkı söyleyen fare
	B214.1.10.Şarkı söyleyen yılan

- B214.1.12.Şarkı söyleyen fil
4. Yine hayvanlar, insanlar gibi ıslık çalar, güler ve ağlarlar.
- B214.2.ıslık çalan hayvanlar
- B214.3.Gülen hayvanlar
- B214.4.Ağlayan hayvanlar
5. Masalarda her hayvan grubunun bir kralı vardır.
- B240.Hayvanların kralı
- B240.4.Hayvanların kralı: Aslan
- B240.8.Hayvanların kralı: Tilki
- B240.9.Hayvanların kralı: Köpek
- B240.10.Hayvanların kralı: Kurt
- B240.11.Hayvanların kralı: Deve
- B240.12.Hayvanların kralı: Maymun
- B240.13.Hayvanların kralı: Kaplan
- B240.14.Hayvanların kralı: Fil
- B241.2.1.Aslanların kralı
- B241.2.2.Maymunların kralı
- B241.2.3.Kedilerin kralı
- B241.2.5.Farelerin kralı
- B241.2.7.Köpeklerin kralı
- B241.2.9.Çakalların kralı
- B241.2.10.Geyiklerin kralı
- B241.2.11.Fillerin kralı
- B242.Kuşların kralı
- B246.Böceklerin kralı
6. Hayvan masallarındaki hayvanların da kendilerine mahsus ülkeleri vardır.
- B221.3.Aslanların ülkesi
- B221.4.Fillerin ülkesi
- B221.5.Farelerin ülkesi
- B221.6.Kaplanların ülkesi
7. Tıpkı insanlarda olduğu gibi hayvanların da parlâmentosu vardır
- B230.Hayvan parlâmentosu
- B233. Balıkların parlâmentosu
- B236. Hayvan parlâmentosunda kralın seçimi
- B236.1.Kuşların kralının seçimi
- B236.2.Balıkların kralının seçimi
8. Metinlerden hareketle, hayvanların da ordusunun olduğunu biliyoruz
- B268.Hayvan orduları
- B268.5.Kuşların ordusu
- B268.6.Farelerin ordusu
- B268.9.Kaplanların ordusu
9. Hayvan masallarında, insanlar gibi hayvanlar da düğün yaparlar.
- B280.Hayvan düğünleri
- B281.3.Kurtların düğünü
- B281.6.Domuzların düğünü

- B281.9.Kedilerin düğünü
- B281.10.Maymunların düğünü
- B284.1.1. Fare ve kurbağaların düğünü.
10. İnsanlar, gibi hayvanlar da yardımlaşırlar.
- B300.Yardımcı hayvanlar
- B320.Yardımcı hayvanların mükâfatlandırılması
- B330.Yardımcı hayvanın ölümü
- B400.Yardımcı evcil hayvanlar
- B401.Yardımcı at
- B401.1.Yardımcı su atı
- B402.Yardımcı sığa
- B403.Yardımcı katır
- B405.Yardımcı deve
- B411.Yardımcı inek
- B411.1.Yardımcı boğa
- B411.2.Yardımcı öküz
- B411.3.Yardımcı buzağı
- B412.Yardımcı koyun
- B413.Yardımcı keçi
- B421. Yardımcı köpek
- B422.Yardımcı kedi
- B430.Yardımcı vahşi hayvanlar
- B431.2.Yardımcı aslan
- B431.3.Yardımcı kaplan
- B431.4.Yardımcı panter
- B435.1.Yardımcı tilki
- B435.2.Yardımcı çakal
- B435.3.Yardımcı kurt
- B435.4.Yardımcı ayı
- B437.1.Yardımcı fare
- B437.4.Yardımcı tavşan
- B441.1.Yardımcı maymun
- B443.1.Yardımcı geyik
- B450.Yardımcı kuşlar
- B470.Yardımcı balıklar
- B480.Yardımcı böcekler
- B481.1.Yardımcı karınca
11. Bu tür masalarda hayvanlar arasında olduğu gibi, insanlar ve hayvanlar arasındaki çeşitli evlilik motifleriyle karşılaşmaktayız.
- B601.1.Ayı ile evlilik
- B601.2.Köpek ile evlilik
- B601.3.Kemirgenle evlilik
- B601.7.Maymunla evlilik
- B601.9.Kaplanla evlilik
- B601.10.Geyikle evlilik
- B601.11.Çakalla evlilik
- B601.12.Kedi ile evlilik
- B601.14.Tilki ile evlilik
- B603.Balıkla evlilik

B604.1.Yılanla evlilik

B604.2.Kaplumbağa ile evlilik

B604.4.Kertenkele ile evlilik

B604.5.Kurbağa ile evlilik

B610.Hayvanların gayrimeşru aşkı

12. Hayvanların mukaddes olma özellikleriyle de karşılaşmaktayız.

B811.Mukaddes hayvanlar

13. Bu çeşit masallar bir atasözünün, deyimini açıklaması olabilir. Örnek olması açısından “Kırk Kelleli Yılan” adlı Türkmen masalının konu ile ilgili kısmını aşağıya alıyoruz.

“Sol yılan öleni sebepli, mollası köp bolsa, toklusu harama çıkar diyen nakıl döreyiptir diyilyer” (Bu yılanın ölmesinden sonra mollası çok ise kuzusu ziyen olur diye bir atasözü söylenmiş derler.)⁴

14. Hayvan masallarındaki hayvan kahramanlar oldukça büyüktür.

B870.Dev gibi hayvanlar

B871.1.3.Dev gibi koyun

B871.1.4.Dev gibi keçi

B871.1.5.Dev gibi at

B871.1.6.Dev gibi kedi

B871.1.7.Dev gibi köpek

B871.2.2.Dev gibi kaplan

B871.2.5.Dev gibi aslan

B871.2.7.Dev gibi fare

B872.Dev gibi kuş

B873.2.3. Dev gibi kartal

B873. Dev gibi böcekler

B873.3.Dev gibi örümcek

4 Saim Sakaoğlu-Metin Ergun, *Türkmen Halk Masalları*, Ankara 1991, s. 58-59.

Türk edebiyatında hayvan hikâyeleri, hayvan masalları, fabl kavramlarıyla karşılanan hayvan masallarının tarihi gelişmesini;

- a. Tanzimat tan önce
- b. Tanzimat tan sonra

olmak üzere ikiye ayırabiliriz.

Tercüme veya adaptasyon yoluyla edebiyatımıza giren doğu menşeli masallar arasında “Kelile ve Dimne”, “Tutiname” vb. ilk aklımıza gelenlerdir. Bu arada “Şeyh nin Harnamesi”nin de bu grup içerisinde ele alınabileceğini belirtmeliyiz.

Tanzimat’tan sonra görülmeye başlayan hayvan masalları, edebiyatımıza büyük ölçüde adaptasyon ve tercüme yoluyla girmiştir. Başta İbrahim Şinasi olmak üzere, Recaizade Mahmut Ekrem, Muallim Naci, Tevfik Fikret, İbrahim Alâaddin Gövsa gibi pek çok Türk şairi, bu konuyla yakından ilgilenmiştir. Bu arada La Fontaine⁵ ve Aisopos⁶ masallarının çok sayıda tercümesinin yapıldığını da belirtmeliyiz.

Bütün bunların yanında hayvan masallarının Cumhuriyetten sonra derlenmeye başlandığını bilhassa belirtmeliyiz. O halde hayvan masallarının iki önemli kaynağı vardır.

Bunlar:

- a. Batıdan ve doğudan tercüme yoluyla edebiyatımıza girmiştir. “Kelile ve Dimne”, “Tutiname”, La Fontaine, Aisopos vb.
- b. Sözlü kaynaklardan derleme yoluyla toplanan masallar. “Ayı ile Tilki”, “Kurtla Keçi”, “Ayağına Diken Batan Karga”, vb.

Hayvan masalları hakkında buraya kadar verdiğimiz genel bilgiler Yavru Vatan Kıbrıs için de geçerlidir. Araştırmalarımız neticesinde Kıbrıs taki hayvan masallarının da iki önemli kaynağının olduğunu tespit etmiş bulunuyoruz:

a) Yazılı kaynaklar: Bunlar yukarıda da belirttiğimiz gibi büyük ölçüde, doğudan ve batıdan yapılan tercüme sonucunda ortaya çıkmıştır. Bugün her Kıb-

5 Nühket Uğurel, Seyit Kemal Karaalioğlu, Nevzat Kızılcın, *Bütünüyle La Fontaine Masalları*, İstanbul 1976.

6 Nurullah Ataç, *Aisopos Masalları*, İstanbul 1974.

rıs Türkü “Tutiname”yi, “Kelile ve Dimne”yi, La Fontaine’yi, Aisopos’u bilir. Zaman zaman da komşu topluluklardan tercüme yoluyla hayvan masallarıyla karşılaşmışlardır. İşte bunlardan birisi “Gülünc ve İbretimiz Hikâyeler”⁷ başlığıyla verilmiştir. İlk sayfada Rumcadan tercüme olunmuştur ifadesinin yer alması bu metinlerin Aisopos’tan alınabileceğini düşündürmektedir.

Şimdi bu metinlerin motif sıralarını vererek araştırmamıza devam ediyoruz.

1. Kartal İle Tilki

- a. Kartal ile tilki ahbap olurlar ve bu yakınlığı ispatlamak için birbirlerine yakın evler inşa ederler.
- b. Bu dostluğu kartal bozar ve tilkinin yavrularını yer.
- c. Tilki, uçan bir havyanla baş edilemeyeceğini anladığı için üzüntü içindeyken, pişirilmekte olan et parçasını kaçıran kartal onu yavrularına götürür.
- ç. Kartalın götürdüğü et parçasındaki közün tutuşması üzerine, yuva yanar, yavrular da aşağıya düşer.
- d. Tilki de böylece intikamını alır ve kartalın yavrularını afiyetle yer.

Motif sırasını verdiğimiz hikâye Eberhard-Boratav ve Aarne-Thompson tip kataloglarında bulunmamaktadır. Her hayvan hikâyesinden alınması gereken bir ders vardır. İşte kitabın tercümesini yapan bunu da kayıtları arasına hisse başlığıyla almış olup aşağıdaki şekildedir:

Bu hikâye onlara misaldir ki dostluğa karşı haksızlık, hainlik edenler ve ahbapların kuvvetli olmadığından öc (intikam) alamazlar. Fakat Cenab-ı Allah bu gibi fena dostları, insanları cezasız bırakmaz.

[Masal, Aisopos’tan alınmış olup (Nurullah Ataç, *Aisopos Masalları*, İstanbul 1974, 14-15) aynı adla bilinmektedir. Aynı metin La Fontaine’de (Nükhet Uurel, Seyit Kemal Karaalioğlu, Nevzat Kızılcan, *Bütünüyle La Fontaine Masalları*, İstanbul 1976, Kartalla Baykuş adıyla bilinmektedir. 225-227)]

2. Bülbül İle Şahin

- a. Bir ağacın üzerinde ötmekte olan bülbülü şahin yemek ister.

7 *Gülünc ve İbretimiz Hikâyeler*, adlı eski yazılı matbu metni gönderen Kıbrıslı meslektaşımız Harid Fetahi’ye teşekkür ederim.

b. Bülbül, şahine kendisinin küçük olduğunu, bu sebepten başka bir kuşu yemesini tavsiye eder.

c. Şahin bunu kabul etmez.

Allegorik bir şekilde verilen hikâyeden çıkarılan hisse ise şu şekildedir:

“Bir çok divane adamlar vardır ki çok kazanacağım zannıyla ellerindekini de gaip ederler. Bu cihetle ele düşen fırsattan istifade etmelidir. (Çok taam eden evdeki bulgurdan da olur/Bugünkü yumurta yarınki tavuktan alâdır.)

[Masal, Aisopos tan alınmış olup (Ataç, 18-19) “Bülbül ile Atmaca” adıyla bilinmektedir. Aynı metin La Fontaine’de (Uğurel vd. 283-284)” “Çaylak ile Bülbül” adıyla verilmiştir.]

3. Tilki İle Keçi

a. Tilki ve keçi su içmek için bir kuyuya inerler.

b. Tilki, keçinin sırtına binerek kuyudan çıkar. Daha sonra da içeride kalan keçi ile alay eder.

Türk masallarında keçi ve tilki pek karşı karşıya gelmez. Bu masaldan çıkan hisse ise:

“İnsan yapacağı bir işi evvelden düşünmeli. Neticesini göz önüne alarak ona göre hareket etmelidir. Daima akıllı, daima inamlı. Ahmakça hareket edenler, her vakit aldanırlar”.

[Masal, Aisopos tan alınmış olup (Ataç, 35-36), “Tilki ile Teke” adıyla bilinmektedir. Aynı metin La Fontaine’de (Uğurel vd., 119-120), “Tilkiyle Teke” adıyla verilmiştir.]

4. Kartal İle Necaset Böceği

a. Bir kartal tavşanın peşine düşer.

b. Kartaldan korkan tavşan necaset böceğine sığınır.

c. Necaset böceğinin yalvarmasına rağmen, kartal tavşanı afiyetle yer.

ç. Kartala içerleyen necaset böceği onun yumurtalarını kırarak intikamını alır.

Eberhard-Boratav ve Aarne-Thompson tip kataloglarında bulunmayan masaldan çıkarılan hisse “Kimseyi hor görmeyin diyor. Ne kadar güçsüz olursa olsun, bir gün gelir o da sizden öcünü (intikamını) alır”.

[Masal, Aisopos’dan alınmış olup (Ataç, 15-16) “Kartal ile Tonuzlan” adıyla verilmiştir. Metin, La Fontaine’de (Uğurel vd. 323-326) “Kartalla Gübre Böceği” adıyla verilmiştir.]

5. Tilki İle Horoz

- a. Tilki yakaladığı horozu yemek ister. Bunun gerekçesi ise horozun insanları öterek rahatsız etmesidir.
- b. Horoz, ötmesinin insanların zararına değil menfaatine olduğunu söylerse de tilkiyi ikna edemez.
- c. Tilki, horozu afiyetle yer.

Türk masalları arasında horoz ve tilki sık sık karşılaşır. Burada olduğu gibi büyük ölçüde karşılaşmayı tilki kazanır. Bu masaldan çıkarılan hisse ise şu şekilde verilmiştir:

“Fena insanlar türlü türlü fikirler, işlerle kötülük yapmak isterler. Fenalık yapmak için bir bahane ararlar. Makul bir sebep bulamayınca kötülüğü yine yaparlar”.

6. Kuyuksuz Tilki

- a. Tuzağa yakalanan tilkinin kuyruğu kopar.
- b. Kendi ayıbını örtmek isteyen tilki, kuyruklu tilkileri başına toplar ve kuyruklarının kesilmesi gerektiğini söyler.
- c. Kuyuksuz tilkinin hilesini anlayan tilkilerden birisi arkadaşlarını uyarır ve kuyruklarını kesilmekten kurtarır.

Anadolu masalları arasında benzerlerine rastladığımız bu metin Eberhard-Boratav tip katalogunda 3; Aarne-Thompson katalogunda ise 5 numarada kayıtlıdır.

Bu masaldan çıkarılan hisse:

“Kurnaz adamlar başkalarını teşvik ettiklerinde mutlaka yalnız kendi kârları içindir. Onların faydası kârı içindir”.

[Masal, Aisopos'tan alınmış olup (Ataç, 36-37) aynı adla bilinmektedir. Aynı metin La Fontaine'de (Uğurel vd., 143-145) "Kesik Kuyruklu Tilki" adıyla verilmiştir.]

7. Tilki İle Diken

a. Tilki duvardan düşeceği sırada diken yardım amacıyla onu tutar. Ancak bu tutma anında tilkinin ayağı ve vücudunda kanamalar olur.

b. Tilki ise dikene serzenişte bulunur.

Görüldüğü gibi bu metinde olaylar hayvanlar veya insanlar arasında geçmektedir. Olay vahşî hayvanların çok karşılaştığı bir dikenle tilkinin arasında geçmekte olup çıkarılan hisse şu şekildedir:

"Herkes kendi üzerine hareket eder. Bu cihetle fena adamlardan sakınılmalıdır".

[Masal, Aisopos'dan alınmış olup (Ataç, 31-32) "Tilki ile Böğürtlen" adıyla bilinmektedir. Metnin benzerine La Fontaine'de rastlanamamıştır.]

8. Horoz İle Keklik

a. Bir adam yakaladığı bir kekliği horozlarının arasına katar.

b. Horozlar kekliği döver; keklik de buna içerler.

c. Günün birinde iki horozun dövüştüğünü gören keklik boşuna üzülmesini anlar.

Türk masalları arasında örneğine rastlamadığımız metinden şu şekilde bir hisse çıkarmaktayız.

"Akıllı adamlar yabancılar tarafından sürüldüklerinde kolaylıkla sabrederler. Çünkü fena adamlar başkalarına da müessir, dokunaklı, acı kelâmlar söylediklerini bilirler".

[Masal, Aisopos dan alınmış olup (Ataç, 26) "Horozlar ile Keklik" adıyla bilinmektedir. Aynı metin La Fontaine'de (Uğurel vd., 345-346) "Keklikle Horozlar" adıyla verilmiştir.]

9. Kuşçu İle Yılan

a. Bir avcı (kuşçu) avlanmaya gider.

b. Avcı, av beklerken bir yılan tarafından sokulur.

c. Avcı bu duruma üzülür. Çünkü, o “başkalarını tutmak fikrinde iken başkası beni tuttu” der.

Bu masalda Türk masalları içerisinde bilinmemekte olup çıkarılan hisse şudur:

“Bazıları başkalarına fenalık etmek fikrinde bulunurlar veya gelip başkaları tarafından telef edilirler”.

10. Tilki İle Timsah

a. Tilki ile timsah (kertenkele) birbirlerini överler.

b. Tilki, timsaha “senin o kadar söylemene gerek yok. Senin o kalın derin doğruyu bildirmeye yeter” der.

Bu masaldan çıkarılan hisse:

“Doğru söyleyen adamlar tavırlarından, hareketlerinden, yapılarından pek güzel anlaşılıyor”.

[Masal, Aisopos’dan alınmış olup (Ataç, 33) aynı adla verilmiştir. Metnin benzerine La Fontaine’de rastlanamamıştır.]

b) Sözlü kaynaklar: Kıbrıslı soydaşlarımız çeşitli zamanlarda Kıbrıs Türk folkloruyla ilgili derlemeler yapmışlardır. Zamanla da bu derlemeler Ouz Yorgancıoğlu⁸, Mahmut İslâmoğlu⁹, Erdoğan Saraçoğlu¹⁰ ve Mustafa Gökçeoğlu¹¹ tarafından kitap hâline getirilmiştir. Bu araştırmacıların kitaplarında 50 kadar masal metni bulunmaktadır. Kıbrıs’tan, Türkiye’ye öğrenim için gelen öğrencilerin bitirme ödevleri (bitirme tezi)’nde de masal metinlerine yer verilmiştir. Bu öğrenciler arasında Yıldıran Candaş¹², Baykal Tuğlu¹³, Mahmut İslâmoğlu¹⁴, Sami

8 M. Oğuz Yorgancıoğlu, *Kıbrıs Türk Folkloru*, Magosa 1980.

9 Mahmut İslâmoğlu, *Kıbrıs Türk Folkloru*, [Kıbrıs] 1969.

10 Erdoğan Saraçoğlu, *Kıbrıs Ağızı*, Lefkoşe 1980.

11 Mustafa Gökçeoğlu, *Tezler ve Sözler III. Cilt*, Lefkoşe 1994.

12 Yıldıran Candaş, *Kıbrıs (Lefkoşe, Ortaköy ve Gönyeli) AğızDil ve Gramer Hususiyetleri*, İstanbul 1979 (Bitirme Tezi).

13 Baykal Tuğlu, *Magosa Ağızı*, Ankara 1961 (Bitirme Tezi).

Ergun¹⁵, Şerif Avkıran¹⁶, Hatice Baleri¹⁷, Ünal Yusuf¹⁸, Erdoğan Saraçoğlu¹⁹, Osman Celil²⁰, Ertan Mahmut²¹, Hasan Sami²², Ziya Hüseyin²³, Zehra Kafesçi²⁴, Ayşe Bayırlı²⁵ vb. sayabiliriz.

1974 Kıbrıs Barış Harekâtından sonra çeşitli sebeplerle adaya gelen Türkiye'li öğrenciler de derleme çalışmalarına iştirak etmişlerdir. Bunlar arasında Nural Demirtaş'ı²⁶ sayabiliriz.

Bütün bu masal çalışmalarına Saim Sakaoğlu²⁷, Ali Berat Alptekin ve Esmâ Şimşek'in²⁸ araştırmalarını eklersek, Kıbrıslı ve Türkiye'li meslektaşlarımızın sayısı onlarla ifade edilebilecek bir sayıya ulaşacaktır. Kanaatimizce bu sayı da Kıbrıs Türk Masalları için yeterlidir.

Peki, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde derlenen hayvan masallarının sayısı kaçtır? Yukarıda adlarını saydığımız çalışmalarda yedi hayvan masalı bulunmakta olup bunların motif sıraları aşağıdadır:

1. Kara Böcü

a. Kara böcü bulduğu onlucuk la koca aramaya çıkar.

b. Yolda karşılaştığı "hammalı mella" ve "kaşap cerra"nın tekliflerini kabul etmeyen "kara böcü" "sıçan çelebi" ile evlenir.

c) Düğün esnasında tencerenin içerisine düşen kara böcüyü "hamalbaşı", "kaşap cerra", "leyleyi havva", "kargayı yolluk", "tiri tirişan hanım", "baba mesla", "büküş" ve "anayı yamaççı" çeşitli cezalar verirler²⁹.

15 Sami Ergün, *Larnaka Ağzı*, Ankara 1964 (Bitirme Tezi).

16 Şerif Avkıran, *Lefkoşe Ağzı*, Ankara 1970 (Bitirme Tezi).

17 Hatice Baleri, *Lefkoşe (Kıbrıs) Türk Folkloru*, Ankara 1970 (Bitirme Tezi).

18 Ünal Yusuf, *Çatoz (Kıbrıs) Ağzı*, Ankara 1970 (Bitirme Tezi).

19 Erdoğan Saraçoğlu, *Kıbrıs'ın Küçük Kaymaklı Ağzı*, Ankara 1972 (Bitirme Tezi).

20 Osman Celil, *Kıbrıs Magosa Halk Edebiyatı Örnekleri*, Erzurum 1971 (Bitirme Tezi).

21 Ertan Mahmut, *Kıbrıs Baf Ağzı*, Erzurum 1972 (Bitirme Tezi).

22 Hasan Sami, *Kıbrıs Limasol Ağzı*, Erzurum 1972 (Bitirme Tezi).

23 Ziya Hüseyin, *Girne Kazası Templos Köyü Masalları Üzerine Bir Çalışma*, Erzurum 1973 (Bitirme Tezi).

24 Zehra Kafesçi, *Kıbrıs Masallarından Örnekler*, Konya 1997 (Bitirme Tezi).

25 Ayşe Bayırlı, *Kıbrıs Halk Edebiyatından Örnekler*, Konya 1997 (Bitirme Tezi).

26 Nural Demirtaş, *Kıbrıs Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru*, Elazı 1991 (Bitirme Tezi).

27 Saim Sakaoğlu, *Kıbrıs Türk Masalları*, Ankara 1983.

28 Ali Berat Alptekin-Esmâ Şimşek, "Kıbrıs Türk Masallarının Motif Tip ve Formel Yapısı", *Türk Dünyası Araştırmaları*, (74), Ekim 1991, s. 63-137.

29 Sakaoğlu, s. 8-12.

Bu masal Eberhard-Boratav tip kataloğunda 21; Aarne-Thompson tip kataloğunda ise 2023 numarada kayıtlıdır. Bilindiği gibi Eberhard-Boratav tip kataloğunda bulunan 378 masal tipinin 22'si konumuzla ilgilidir. Aarne-Thompson tip kataloğunda ise 1-299. numaralar arası hayvan masallarına ayrılmıştır. 2023 numaralı tip numarasının da dahil olduğu kısım ise zincirlemeli masallar dediğimiz bölümü meydana getirmektedir. Benzer bir metin, "Ayağına Diken Batan Karga" masalıdır. Masalın tip numarası, Eberhard-Boratav kataloğunda (19 numaralı tip) hayvan masalları içerisinde; Aarne-Thompson tip kataloğunda (1655 numaralı tip) ise "fıkralar" grubunda değerlendirilmiştir. O hâlde bu ve buna benzer masallara, hayvan masalı mı, zincirlemeli mi masal mı, fıkra mı diyeceğiz?

Masal, Anadolu'nun dışında Azerbaycan (Pıspısa Hanım ve Sıçan Solup Bey) ve Kerkük'te (Dovzan Hatun ile Sıçan)'de bilinmektedir.

Anadolu masalları arasında "bok böceği", "süllü bey" gibi adlarla bilinen masalın 1953 yılına kadar 16 varyantı tespit edilmiştir. Yeni araştırmalarla bu sayı 25'e çıkmıştır.

Gerek Anadolu, gerekse Kıbrıs masallarında, metin nesir olarak anlatılırken, Azerbaycan ve Kerkük Türkleri arasında nesrin yanında şiire de yer verilmiştir. Bazı araştırmacılar masallardaki bu manzum kısımlara bakarak, masalları halk hikâyelerine yaklaştırmaktadırlar. Oysa bu manzum kısımlar kaynak şahıs ve bölge ile ilgili bir meseledir. Kaynak şahıs dediğimiz anlatıcı şiiri seviyorsa o zaman manzum kısımları metinde bulabiliriz. Nesrin yanına, manzum kısımların ilâve edilmesinde coraî sahanın etkili olduğunu belirtmeliyiz.

Görüldüğü gibi "Kara Böcü" masalı şimdilik kaydıyla Hazar'ın doğusundaki Türk ülkelerinde bilinmemektedir. Hazar'ın batısında ise çok sayıda örneği ile karşılaşmaktayız. Adı geçen masalın bir benzeri La Fontaine'de de bulunmaktadır³⁰.

2. Deve İle Eşek

Konumuzla ilgili ikinci masal Ziya Hüseyin'in tezinde bulunmakta olup motif sırası³¹ Aynı metin, Saim Sakaoğlu tarafından *Türk Folkloru* dergisinde de yayımlanmıştır³².

30 Uğurel vd., s. 323-326.

31 Ziya Hüseyin, s. 158-159.

32 Saim Sakaoğlu, "Kıbrıs Masalları II", *Türk Folkloru*, 3 (35), Haziran 1982, s. 13.

- a. Deve ile eşek birlikte bir bağa girerler
- b. Eşeğin anırması üzerine, uyuyan bağ sahibi uyanır
- c. Eşek, bağ sahibinden eşek kaçar, fakat deve kaçamaz
- ç. Bağ sahibinden dayak yiyen deve tekrar eşekle buluşur. Birlikte yola giderken ırmağa rastlarlar.
- d. Eşeği sırtına alan deve, derenin ortasında oynar. Bunun üzerine eşek düşer ve boğulur.
- e. Böylece deve de intikamını almış olur.

Buraya aldığımız “Deve ile Eşek” masalı Eberhard-Boratav tip kataloğunda 1; Aarne-Thompson da 41 numarada kayıtlıdır. Masalın Anadolu’da 10 varyantı tespit edilirken dünyada 30’a yakın varyantı bulunmuştur. Adı geçen metin Kıbrıs ve Türkiye’nin dışındaki Türk ülkelerinde de bilinmektedir.

3. Kurt İle Keçi

“Kurt ile Keçi” adlı masalın Anadolu masalları arasında pek çok varyantı bulunmakta olup motif sırası şu şekildedir³³.

- a. Ormandaki mağarada kurt ve yedi yavrusu yaşar.
- b. Anne yiyecek toplamaya gittiğinde yedi yavrusunu da kurda karşı uyarır.
- c. Yavruları kandıran kurt onları dışarı çıkarır ve altısını yer.
- ç. Yedinci yavru saklanır ve olanları annesine anlatır.
- d. Anne keçi bir bıçakla kurdun karnını parçalar ve altı yavrusunu kurtarır.

Eberhard-Boratav kataloğunda 8; Aarne-Thompson kataloğunda 123 numarada kayıtlı olan masalın Türkiye’de 15; dünyada 30’a yakın varyantı tespit edilmiştir.

Yukarıda motif sıralarını verdiğimiz üç metin Eberhard-Boratav ve Aarne-Thompson tip kataloglarında da bulunmaktadır. Aşağıda vereceğimiz masalların ise tip numaraları ilgili kataloglarda bulunamamıştır.

33 Kafesçi, s. 5-7.

4. Tilki İle Kirpi

Bu masallardan birisi bir deyimın açıklaması olup (Canım öyle istiyor da ondan) motif sırası aşağıdadır³⁴.

- a. Tilki ile kirpi arkadaş olurlar.
- b. Kirpi canı istediği için bağda üzümün çok olduğunu söyler.
- c. Tilki, kirpiye bunun sebebini sorduğunda “Canım öyle istiyor da ondan” der.

5. Keçi İle Koyun

“Keçi ile Koyun” masalında göçebe hayatın izlerini görmekteyiz. Koyun ve keçinin birbiriyle alay etmesi diyebileceğimiz metnin motif sırası şu şekildedir³⁵.

- a. Bir çoban, keçi ve koyunları birlikte otlatmak ister.
- b. Koyun, keçi ile alay eder.
- c. Dereyi geçmek isteyen koyunun kuyruğu yukarıya kalkınca, keçi de onunla alay eder.

6. Yırtıcı Kuşun ömrü Az Olur

“Yırtıcı kuşun ömrü az olur” adlı masal’da kuşlar konu edilmekte olup motif sırası aşağıdadır³⁶.

- a. Av bulamayan şahin, baykuşa bol av bulmanın yollarını sorar.
- b. Baykuş, “kısmetinin ayağına geldiğini” söyler.
- c. Şahin, kendisini kaybeder ve yere çakılarak ölür.

7. En Güzel Kuş Yavrusu

“En güzel kuş yavrusu” adlı masalda da “Kuzguna yavrusu anka görünür” sözünün açıklaması verilmiştir.

- a. Kuşlar toplanırlar ve kargaya en güzel kuş yavrusuna takmak- kaydıyla bir boncuk verirler.

34 Sakaoğlu, “Kıbrıs Masalları II”, s. 13.

35 *agm*, s. 13.

36 Sakaoğlu, “Kıbrıs Türk Masalları”, *Türk Folkloru*, 3 (34), Mayıs 1982, s. 8.

b. Karga da boncuğu kendi yavrusuna takar.

Akdeniz sahillerinde bulunan Mersin ve Antalya'da tespit edilen hayvan masallarının sayısı elbette Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde anlatılanlardan oldukça fazladır. Bunu da normal karşılıyoruz. Elbette bu metinler yavru vatanda da derlenir, toplanırsa sayı artacaktır.

Hayvanların şahıs kadrosunda da Akdeniz sahil şeridindeki masallarla olan benzerlik küçük bir dikkatle görülebilmektedir. Deve, eşek, keçi, koyun, kirpi, tilki, sıçan, kara böcü vb. de olduğu gibi.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nden tespit edilen hayvan masallarında mekân dünyamızdır. Geniş dünyamızın dar mekânı ise belli değildir.

Onu yazılı, yedisi sözlü kaynaktan tespit ettiğimiz 17 masalda karşılaştığımız motifler ise hemen hemen bütün dünyada ortaktır. Bu motifleri hayvan masallarının özellikleri bahsinde verdiğimiz için bunları tekrarlamak istemiyoruz.

Bu 17 masaldan alınacak pek çok ders vardır. Güneydeki komşunun alacağı ders ise çok daha fazladır.